

на специфіка робіт, пов'язаних з суднобудуванням. Пізніше з'явилися інші спеціальності з виготовлення деяких габаритних виробів (наприклад, стінобитних машин з XIII ст.).

2. Столярні роботи. Сировиною для столярних робіт слугує і габаритна деревина (дошки, бруси), і дрібніші фрагменти. Основна продукція столярства – хатні меблі та різноманітне обладнання. Питання про виділення столярства як окремої спеціальності в Київській Русі (та загалом за часів середньовіччя) поки що лишається відкритим, оскільки столярну справу могли суміщати з іншими видами деревообробних робіт, насамперед з теслярством. На це вказує примітивність традиційного хатнього умеблювання.

3. Використання суцільних фрагментів стилі деревини. Різьбярська та токарна справа. Ці дві спеціальності базуються на обробці спеціально підготовлених відносно дрібних суцільних фрагментів дерева. Враховуючи однакову сировину та схожий інструментарій різьбярів і токарів (додатковим знаряддям токарів є лише токарний верстат), дослідниця припускає, що обидві спеціальності могли поєднуватися в межах єдиного виробництва. Вивчення матеріалів Воїнської Греблі свідчить, що такі спеціальності як різьблення і токарні роботи були професійними ремеслами. Вдалося також простежити дві манери обробки виточеного посуду.

Різьбярські роботи могли також практикувати ремісники, пов'язані не з деревообробкою, а з виготовленням специфічної продукції

з використанням різної сировини (приміром, зброярі).

4. Роботи на основі клепок. Бондарство. Використання клепок є специфічною технологією бондарства. Даних про ранню появу бондарства на Русі немає. У південноруських землях перші бондарські вироби засвідчені археологічним матеріалом (знахідки відер у могилках) і писемними джерелами, починаючи з X ст. Навички, необхідні для бондарного ремесла, пов'язані з високою точністю в роботі, а, отже, передбачали високий ступінь спеціалізації. Тож бондарське ремесло могло виокремитися в самостійну галузь уже на перших стадіях свого розвитку.

Використання інших частин дерева, ймовірно, могло відбуватися переважно в межах домашнього виробництва та не пов'язано з виділеними ремісничими спеціальностями. Початок виокремлення основних деревообробних спеціальностей припадає на X–XI ст.

Як бачимо, представлені доповіді продемонстрували поступ і нові аспекти в дослідженні процесу урбанізації в середовищі східних слов'ян. Під час обговорення доповідей, а також інших піднятих проблем учасники Круглого столу дійшли спільного висновку: для епохи Київської Русі, як і для багатьох інших історичних періодів, міська проблематика лишається цілком актуальною і цю тему варто обговорити ширше та на новому рівні – на спеціальній конференції з залученням міжнародної наукової спільноти.

С.О. Біляєва, Ю.В. Коваль, Ю.Б. Цетлін, Л.В. Чміль

НОВІТНІ ТА ТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КЕРАМІКИ: РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

29–31 жовтня 2013 р. у м. Москві відбувся Міжнародний симпозіум «Современные подходы к изучению древней керамики в археологии», на якому були представлені доповіді

науковців з Великобританії, Казахстану, Нідерландів, Німеччини, Російської Федерації, України, Франції, Швеції, ПАР. Конференція була скликана з ініціативи Інституту археології РАН, науковці якого накопичили величезний досвід і випрацювали методики вивчення давньої кераміки, зокрема завдяки діяльності

© С.О. БИЛЯЄВА, Ю.В. КОВАЛЬ,
Ю.Б. ЦЕТЛИН, Л.В. ЧМИЛЬ, 2014

спеціальної лабораторії, створену завдяки подвижницькій праці О.О. Бобринського.

Основну увагу учасників було приділено обговоренню традиційних і нових методів дослідження давньої кераміки та визначення її ролі у вирішенні проблематики світової історії та культури. Відповідно до цих проблем була сформована Програма конференції, яка включала дві секції: підходи та методи вивчення давньої кераміки (Секція 1) і застосування цих методів до вирішення конкретних історико-культурних проблем (Секція 2), а також стендові доповіді з обох тематичних розділів.

Із вступним словом до учасників симпозіуму звернулися Голова Оргкомітету член-кор. РАН П.Г. Гайдуков, директор Інституту археології РАН академік Н.А. Макаров та академік РАН В.І. Молодін.

Доповіді, тематично поділені за секціями, проходили на спільних засіданнях, що було надзвичайно корисно. Тож учасники симпозіуму мали змогу ознайомитись і з результатами застосування нових методів у вивченні кераміки, і можливостями використання кераміки для соціально-історичних реконструкцій.

На Секції «Методи вивчення кераміки» були заслухані доповіді: Н.П. Салугіної (Самара) «Технологія кераміки і соціальна структура населення Середнього Поволжя в добу бронзи»; A. Lindahl (Lund, Sweden), I. Pikirayi (Pretoria, South Africa Republic) «Давня кераміка й етнографічна сучасність: дослідження кераміки залізного віку Південної Африки — деякі спірні питання»; О.В. Волкової (Москва) «Що може розповісти кераміка про соціальну структуру та ієрархію давніх суспільств?»; С.Г. Бочарова (Сімферополь, Україна), В.Ю. Коваля (Москва), А.М. Масловського (Азов) та Я.В. Френкеля (Санкт-Петербург) «Методика археометричного дослідження полив'яної кераміки Південно-Східного Криму XIII—XV ст.»; О.О. Виборного (Самара) та М.О. Кулькової (Санкт-Петербург) «Радіовуглецеве датування кераміки неоліту Східної Європи»; Л.М. Мильнікової (Новосибірськ) «Методи природничих наук у вивченні керамічного комплексу поселення перехідного часу від доби бронзи до раннього залізного віку Линева-1»; Н. Mommsen, U. Schlotzhauer (Bonn, Berlin, Germany) та Д.В. Журавльова (Москва) «Антична кераміка Азійського Боспору: нові результати досліджень методом нейтронної активації (НАА)»; А.М. Масловського (Азов) «Досвід обробки масового керамічного матеріалу з розкопок золотоординського Азака»; М.В. Лопатіна (Мо-

сква) «Керамічна шкала Ізборська і проблеми його періодизації»; Gibson Alexander M. (Бредфорд, Великобританія) «Зв'язок між типологією та хронологією кераміки Британії 3000—2000 рр. до н. е.»; О.А. Лопатіної (Москва) «Текстильні відбитки на дьяківській кераміці (експериментальне вивчення)»; Л.В. Татаурової (Омськ) «Про типологію руського посуду XVII—XVIII ст.»; М.М. Грибова (Нижній Новгород) «Технологія формування як основа систематизації вінець руського середньовічного посуду»; Г.М. Поплевко (Санкт-Петербург) «Методичний підхід до комплексного дослідження давньої кераміки»; І.М. Васильєвої (Самара) «Про виділення видів вихідної пластичної сировини кераміки та ареалів їх за доби неоліту (за матеріалами Поволжя та прилеглих регіонів)»; І.В. Калініної (Санкт-Петербург) «Антропологія руху та технологічна традиція»; В.І. Молодіна (Новосибірськ) «Кераміка як етнокультурний індикатор у Західносибірських спільнотах пізнього середньовіччя — нового часу»; J. Meadows, H. Piezonka (Kiel, Greifswald, Germany) «Хронологія кераміки та радіовуглецеве датування за нагаром — як визначити, які дати надійні, а які подавлені?»; К.М. Дубовцевої (Єкатеринбург) «"Чисті" і "синкретичні" традиції керамічного виробництва в неоліті Уралу та Західного Сибіру»; А.М. Мазуркевич, К.В. Долбунової (Санкт-Петербург) «Майстри і технологія виготовлення глиняного посуду жижицької культури будівельників озерних поселень на полях».

На другій секції «Кераміка та її історія» заслухані доповіді: І.С. Жущиховської (Владивосток) «Традиції гончарства культури Дземон: координати простору й часу»; M. Spataro (London, United Kingdom) «Технологічні зміни кераміки в часи переходу від раннього до середнього неоліту в Південно-Східній Європі»; Ю.Б. Цетліна (Москва) та В.Е. Медведева (Новосибірськ) «Гончарство осиповської культури Приамур'я (13—10 тис. р. тому)»; О.В. Яншиної (Санкт-Петербург) «До проблеми походження гончарства (за матеріалами Східної Азії)»; M. Le Mièr (Lyon, France) «Початок кераміки на Близькому Сході: внесок археометричних досліджень»; Н.Ф. Степанової «Роль кераміки у вивченні Афанасьєвської культури»; P.N. Hommel, P.M. Day, P. Jordan (Oxford, Sheffield, Aberdeen, United Kingdom), В.М. Ветрова (Іркутськ) «За межами датування. Кераміка, технологія та її розвиток за доби неоліту у басейні Верхнього Витима»; В.Є. Маслова (Москва) «Кераміка Централь-

ного Передкавказзя у ранньоскіфський час»; Л.А. Краєвої (Оренбург) «Сарматська кераміка як історичне джерело»; В.В. Ілюшиної (Тюмень) «Особливості гончарного виробництва у населення коптяківської культури Нижнього Притоболля»; К.І. Панченко (Москва) «Статистична обробка кераміки і достовірність отриманих даних: деякі проблеми»; С.О. Біляєвої (Київ, Україна) «Роль кераміки у вивченні взаємодії української та турецької культур XV—XVIII ст.».

Важливою частиною симпозіуму було обговорення стендових доповідей Т.О. Хорошун (Петрозаводськ) «До питання виготовлення глиняного посуду за пізнього неоліту — раннього енеоліту на території Карелії»; В.І. Мухаметдинова (Уфа) «Гончарні традиції населення Південного Уралу за доби пізньої бронзи (до питання щодо зрубно—алакульських контактів)»; О.Л. Шарганової «Гончарний круг у Смоленському Подніпров'ї за доби раннього середньовіччя»; М.О. Ключнікова (Москва) «Рідкісний випадок гончарної технології»; Л.В. Чміль (Київ, Україна) «Досвід застосування статистичних методів у вивченні кераміки Середнього Подніпров'я»; І.М. Поташевої (Петрозаводськ) «Гончарство давніх карелів у добу середньовіччя: ліпний і кружальний посуд населення північно-західного Приладожья»; І.В. Шевніної (Костанай, Казахстан) «Експерименти з додаванням вовни у форму-

вальні маси в контексті вивчення неолітичної кераміки Торгаю»; О.В. Майорової (Москва) «Методика обробки полив'яної кераміки XVII—XX ст.».

Надзвичайно важливим і плідним для учасників симпозіуму було ознайомлення із результатами напрацювань Лабораторії з вивчення кераміки, яка вже понад 50 років працює в Інституті археології РАН під керівництвом О.О. Бобринського (1963—2010) і докт. істор. наук Ю.Б. Цетліна (від 2010 р.).

Загалом у роботі симпозіуму був відображений широкий спектр проблем з досліджень кераміки на світовому рівні, були представлені найвизначніші результати археологічних розкопок у різних частинах світу, зокрема в зонах виникнення глиняного посуду, відзначено ранішу його появу, що сягає верхнього палеоліту. Наголошено також на важливій ролі природничих та експериментальних методів аналізу матеріалу, що уможливорює визначити особливості технології виробництва кераміки в різних районах земної кулі, регіональні особливості відповідно до природних зон і культурно-господарських типів, етнічних особливостей. Дискусії та плідний обмін інформацією щодо методів і результатів дослідження кераміки вказують на своєчасність проведення такого тематичного симпозіуму, що відмічено учасниками в підведенні його підсумків. Визнано доцільним періодичне скликання подібних наукових форумів.